OCENE - POROČILA - ZAPISKI - GRADIVO

POIZKUS REKONSTRUKCIJE PESMI OTONA ŽUPANČIČA

Ani Župančič je skoraj štiri desetletja spremljala delo svojega moža, pesnika Otona Župančiča. Spomine na njegove pripovedi iz mladosti, na Otonove vsakdanje navade, način dela, njegove službe, stike z založniki je zapisala, da ne bi šli z njo v pozabo. Med zapiski so tudi *Opombe k III. knjigi Zbranega dela in še kaj*. Dodala je nekaj opomb za naslednje knjige, »ker knjige tako počasi izhajajo in bo morda treba prej v eksil«,[1] je napisala. Vedno je bila pripravljena na pogovor z raziskovalci moževe poezije in njegovega življenja.

V poglavju Poizkus rekonstrukcije (*Opombe k*) je zapisala še nepoznano pesem Otona Župančiča, ki jo je poimenovala po prvem verzu druge kitice *Sanjalo se mi je, da sem Triglav*. Zanimalo me je, zakaj pesmi ni v ZD. Zato sem preverila vse razpoložljive vire: ZD, pesnikove rokopise (hrani jih NUK)[2] in zapiske Ani Župančič, ki jih hranim.

V *Zbranem delu*

V seznamu vseh Župančičevih pesmi (ZD 12: 571–598) ni naslova *Sanjalo se mi je, da sem Triglav*. Pri pojasnitvi Župančičevega seznama, po uredniku Dušanu Pirjevcu »neugotovljivih« pesmi (ZD 3: 389–392), je Ani Župančič zapisala, da bi za pesnikovo oznako *Triglav* prišli v poštev dve pesmi: *Triglav* (ZD 3: 268) ali nedokončana *Sanjalo se mi je, da sem Triglav*.

Urednik ZD Jože Mahnič je besedilo *Sanjalo se mi je, da sem Triglav* obravnaval v opombah Dostavkov (ZD 9: 385) kot pozornosti vreden »fragment«. Enako je napisal za verze z začetkom *O draga, ne zameri* (ZD 9: 384–385). »Fragmenta« naj bi nastala eden za drugim leta 1941, prvi naj bi bil *O draga, ne zameri*. Nedatirana rokopisa »fragmentov« imata skoraj zaporedni številki (243 oz. 245), ki v ZD nista omenjeni. Drugih povezav med »fragmentoma« v opisu ni.

»Prvi fragment« *O draga, ne zameri* je, sodeč po nagovoru žene in opevanju srca, zasnova za ljubezensko pesem (Mahnič v ZD 9: 385; M V, o 29, št. 243; Slika 1).

O draga, ne zameri; sŕce moje
je kot voda gorenjska: večno živa
nevzdržno teče, nikdar ne počiva,
v brezna se meče, po soteskah poje,
menjaje strugo, razprši se v pene,
razprede v komaj viden pajčolan,

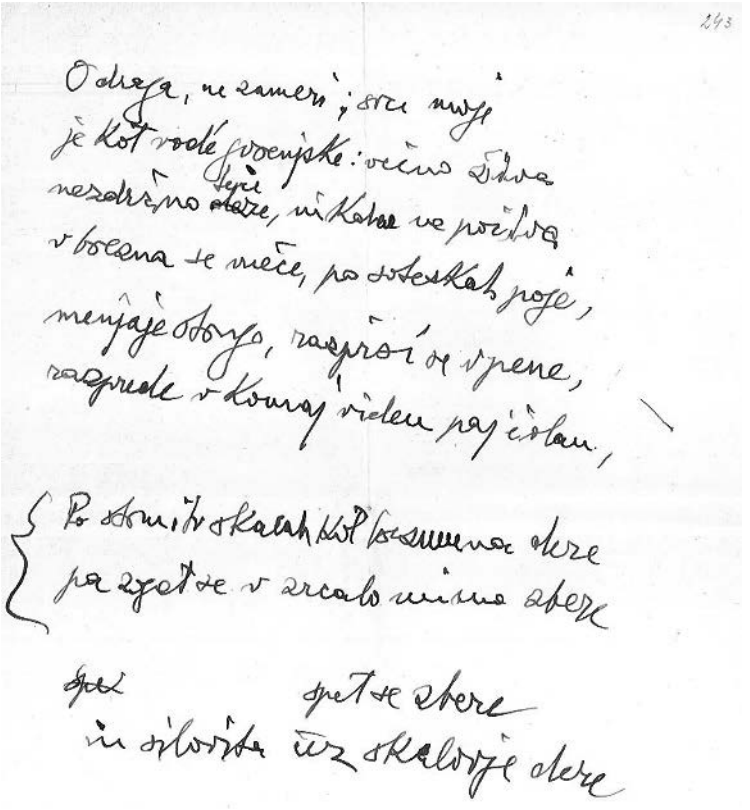
[1] V večni eksil je odšla februarja 1967, še pred izidom četrte knjige ZD.

[2] NUK, rokopisni oddelek, Zapuščina Otona Župančiča, Ms 5/85: beležnica B XXXVI; Mapa (dalje M) V, o(voj) 29, št. 243 ter o 30, št. 245, 246.

{Po strmih skalah kot brezumna dere
pa zopet se v zrcalo mirno zbere

Drugi verz je urednik nekoliko spremenil, česar ni komentiral. V rokopisih se verz glasi:

je kot vodé gorenjske: večno živa (M V, o 29, št. 243)
je kot gorenjska voda: [~~vsa igriva~~ >] večno živa (B XXXVI, 7)

Slika 1: Rokopis tretje kitice (1. »fragment«) pesmi *Sanjalo so mi je, da sem Triglav* (NUK, Ms 5/85: M V, o 29, št. 243).

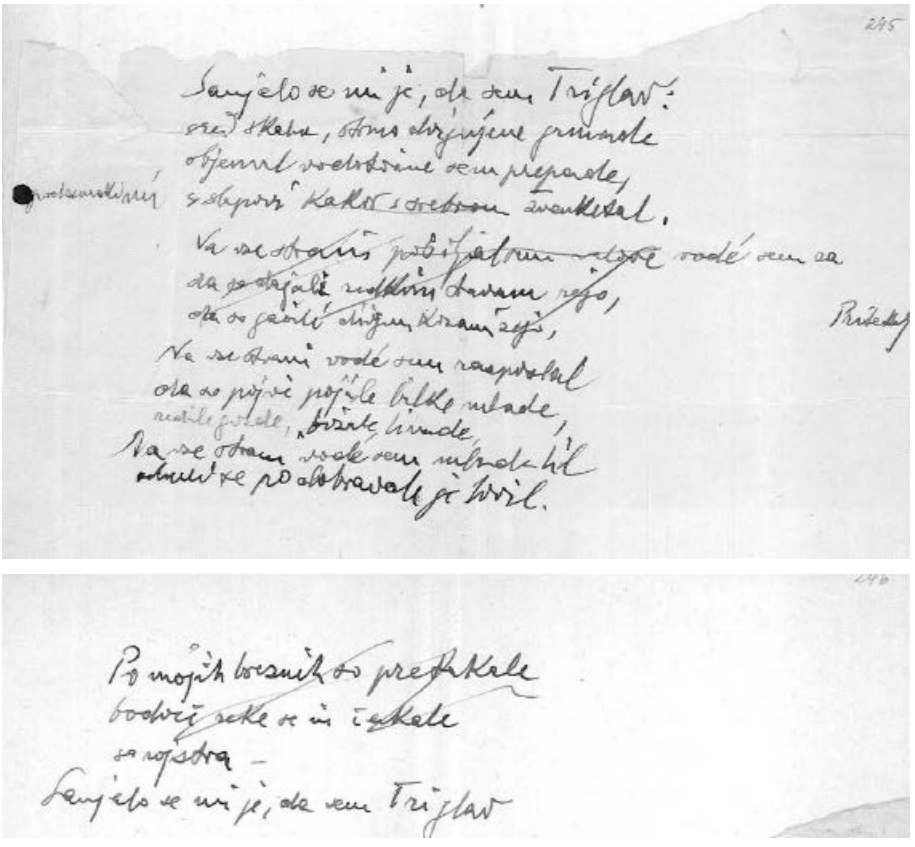
Prvotni zapis tretjega verza je bil *nevzdržno dere, nikdar ne počiva.* Pesnik je besedo *dere* zamenjal s *teče*, *dere* pa je rimal z besedo *zbere* v zadnjih dveh verzih kitice. Pri besedi *nevzdržno* se je urednik zgledoval po zapisu v beležnici (B XXXVI, 7) in ne po zapisu *nezdržno* v mapi V (o 29, št. 243). Pri verzu *razprede v komaj viden pajčolan* se je Mahnič držal rokopisa (M V, o 29, št. 243), ne pa beležnice (*vidne pajčolane*). Zadnja verza je pesnik označil s skupnim začetnim zavitim oklepajem. V rokopisu (M V, o 29, št. 243) je dvostišje z okrnjenim verzom … *spet se zbere*/*in silovita čez skalovje dere,* ki v ZD ni navedeno.

»Drugi fragment« je poskus pesmi s panteističnim doživljanjem narave, ki je pri Župančiču pogosto (Mahnič v ZD 9: 384–385; Slika 2):

Sanjalo se mi je, da sem Triglav:
sred skalne, strmo dvignjene grmade
objemal vodotočne sem prepade,
s slapovi kakor s srebrom žvenketal.

Na vse strani vodé sem razposlal,
da so pojoč pojile bilke mlade,
redile gozde, božale livade.

Po mojih breznih so pretakale
bodoče reke se in čakale
so rojstva – ……

Slika 2: Rokopis druge kitice (2. »fragment«) pesmi *Sanjalo so mi je, da sem Triglav* (NUK, Ms 5/85: M V, ovoj 30, št. 245 in 246).

Mahnič je o koncu tega »fragmenta« omenil, da spominja na *3. poglavje Jerale* (ZD 2: 115),[3] ni pa omenil, da je te verze Župančič prečrtal. Preostalih prečrtanih in težje berljivih verzov rokopisa Mahnič sploh ni navedel:

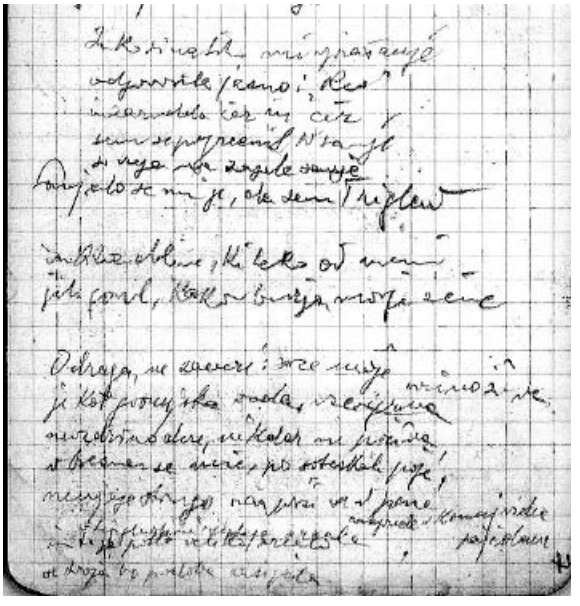
~~Na vse strani pošiljal sem valove [vodé sem],~~
~~da so dajali redkim travam rejo,~~
~~da so gasili divjim kozam žejo,~~

Na vse strani vodé sem mlade lil,
…?… se po dobravah je lovil.

Beležnica B XXXVI

Mahnič je obravnaval rokopise iz mape (M V, o 29 in o 30), beležnico (B XXXVI, 7; Slika 3) je omenil, iz nje pa ni črpal verzov. V beležnici pa je dokaz, da sta »Mahničeva fragmenta« povezana in da sta dela trokitične pesmi: prvi štirivrstičnici (*In ko si na tiho mi vprašanje*) sledita deloma nakazana druga (*Sanjalo se mi je*) in tretja kitica (*O draga*). Urednik med njimi ni zaznal povezave. Spregledal je tudi rokopis začetka druge kitice v isti beležnici (B XXXVI, 28). Rokopisi v mapi V so nedatirani, rokopis v beležnici (str. 7) je med pesmimi z letnico 1941, naslednji (str. 28) je že iz leta 1942.

Zadnji verz prve kitice ima različici (B XXXVI, 7):

Slika 3: Rokopis pesmi *Sanjalo so mi je, da sem Triglav* (NUK, Ms 5/85: B XXXVI, 7).

[3] V 3. poglavju Jerale podzemske vode *v neznanska brezna se mečejo* / *skoz stene-pečine se kličejo:* / *kristalno žvenkljajoče*. Podzemske vode so imele za pesnika poseben mik, v Loški dolini je hodil opazovat Golobino, požiralnik, po pesnikovo žrelo, potoka Obrha (*Vesela voda*, ZD 3: 98).

In ko si na tiho mi vprašanje
odgovorila jasno: »Res«
in zarudela čez in čez,
sem se pogreznil v sanje
so vsega me zajele sanje.

V beležnici sledita kitici nekoliko drugačna »fragmenta« v obratnem vrstnem redu, kot ju navaja urednik. Po začetnem verzu *Sanjalo se mi je, da sem Triglav* je presledek, Župančičeva pa je zapisala (*Opombe k*): »Verzi v oklepaju[4] so po prvi skici 10 strani [listov] naprej v isti beležnici. Mislim, da brez dvoma spadajo semkaj.«

Kitico je pesnik končal z verzoma, ki ju ni v drugih rokopisih:

in skoz doline, ki teko od mene
jih gonil kakor burja morje žene.

V zadnji kitici se pojavijo novi verzi, predzadnji tudi v dveh različicah:

6 razprede v komaj vidne pajčolane
7a in to je potle veliko zrcalo
7b in v tej gladini čistega zrcala
8 se tvoja bo podoba zasijala

Da bi bil verz *in v tej gladini čistega zrcala* logičen, je predenj nedvomno treba dodati z zavitim oklepajem označena verza iz rokopisa (M V, o 29): {*Po strmih skalah kot brezumna dere* / *pa zopet se v zrcalo mirno zbere*.

Ob koncu tretje kitice je pesnik napovedal pesmi o ženi z besedami *in v tej gladini čistega zrcala* / *se tvoja bo podoba zasijala*. V dvostišju (*Prepisi*: 37b) pa je že dvomil v moč svoje pesniške besede:

Podoba tvoja …. se sveti,
bom jo znal zajeti?

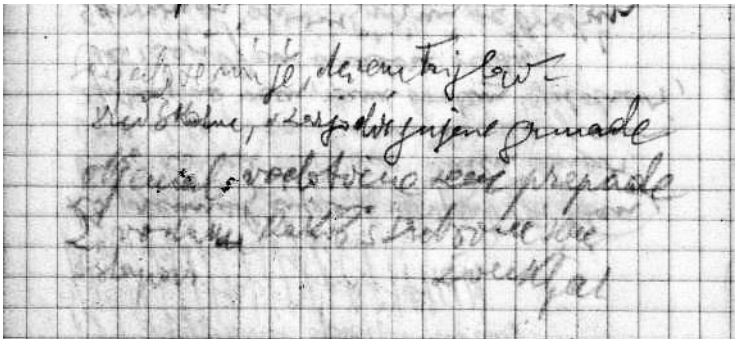
Pozne ljubezenske pesmi vsebujejo Anino podobo. V pesmi *Kamor dekle moje stopi* (ZD 9: 257–258) pesnik zapiše: *kakor šel bi v vas h kresnici –* / *noč in dan mi zlata siješ,* / *da ne morem te zgrešiti.* V eni zadnjih pesmi (1947) *Tvoja mladost, na platno ujeta*[5] (ZD 9: 259) pesnik oceni, da je naslikana podoba žene *več vredna svetu kot poetovo jecljanje*.

Zaradi obledelega zapisa s svinčnikom so verzi nedatirane različice (B XXXVI, 28; Slika 4), komaj še berljivi. V ZD 9 rokopis ni omenjen. Drugi in četrti verz druge kitice se razlikujeta od zapisa št. 245 (M V, o 30):

2 sred skalne, v zarjo dvignjene grmade
4a z vodami kakor s srebrom sem žvenkljal
4b s slapovi kakor s srebrom sem žvenkljal

[4] {sred skalne, v zarjo dvignjene grmade / objemal vodotočne sem prepade, / z vodami kakor s srebrom sem žvenkljal}

[5] Oljna slika Ani Župančič, ki jo je naredila slikarka Ivana Kobilca (hrani MGML).

Slika 4: Rokopis 2. kitice, *Sanjalo se mi je*, *da sem Triglav*, novejša verzija (NUK, Ms 5/85: B XXXVI, 28).

V verzu *sred skalne, strmo dvignjene grmade* je Župančič spremenil besedno zvezo *strmo dvignjene grmade* v *v zarjo dvignjene grmade.* Ne gre le za bolj poetično besedo, sprememba ima simbolni pomen. Po prvem zapisu verzov pesmi *Sanjalo se mi je, da sem Triglav* (B XXXVI, 7) se je začela 2. svetovna vojna tudi v Jugoslaviji.[6] Drugi zapis v isti beležnici je nastal že v vojni. Pesnik je Triglav, simbol slovenstva, ožaril z zarjo, simbolom boljših obetov. V četrtem verzu je besedo *žvenketati*, ki spominja na žvenket orožja, nadomestil s prijaznim *žvenkljati*.

K Župančičevemu premišljevanju ob ustvarjanju pesmi sodijo tudi posamezni verzi, raztreseni po beležnici: *Iz mene tekle pesmi so z vodami*, *Vode sem svoje razposlal, Tu dere čustvo kakor slap čez skale* (B XXXVI, 8, 35, 38). Zadnja dva verza sta iz leta 1942.

Zapisi Ani Župančič

Med Župančičevimi rokopisi v NUK-u sem nepričakovano naletela na zapis Ani Župančič (AŽnuk) s skoraj celotnim besedilom pesmi in navodili, kje najti verze.[7] Zapis je urednik Mahnič vsekakor moral poznati (morda ga je poznal že celo prejšnji urednik Pirjevec). Kljub temu v ZD njene rekonstrukcije pesmi iz dveh fragmentov, novejše verzije 2. kitice in štirivrstične prve kitice (B XXXVI, 7) ni upošteval.

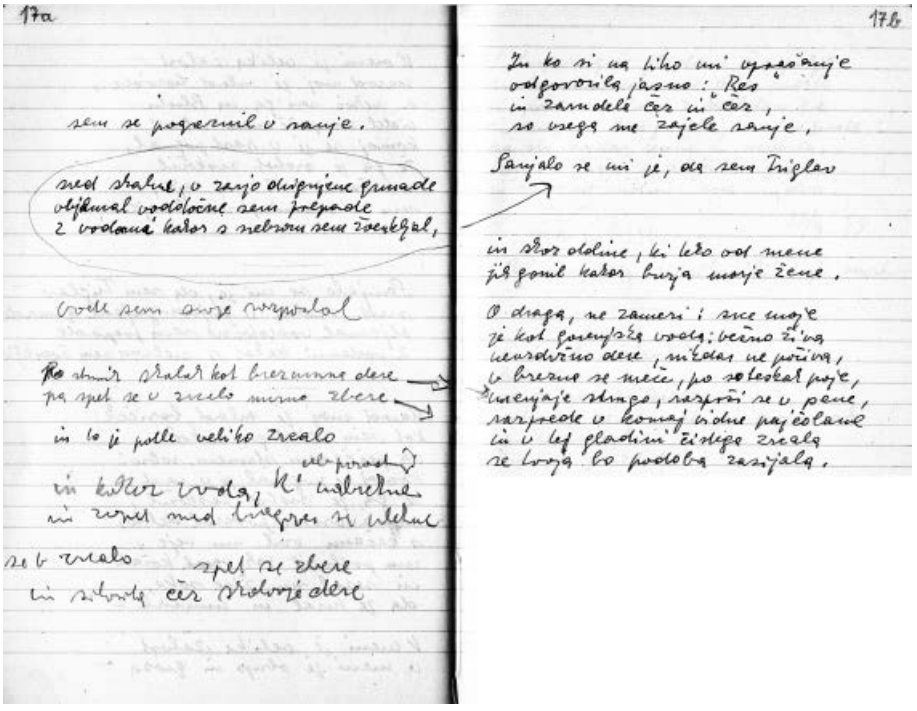
Ani Župančič je v vseh treh zapisih pesmi (*Opombe k*, *Prepisi*, AŽnuk) izpustila verze *Na vse strani vodé sem razposlal,* / *da so pojoč pojile bilke mlade,* / *redile gozde, božale livade* (M V, o 30, št. 245). Razlogov za izpust ni utemeljila. Med ustvarjanjem pesmi so se razmere na Slovenskem spremenile. Župančič je za vojni čas namesto vod, ki božajo livade, pisal o vodah,

[6] Datumi, pesmi in opombe v beležnici (B XXXVI):
- str. 7: del pesmi *Sanjalo se mi je, da sem Triglav*;
- str. 11: prvi datum v beležnici je 3. 3. 1941;
- str. 17: *Prižvenkljale črede so s planine*, 31. 8. 1941 (ZD 4: 264).
- str. 28: del pesmi *Sanjalo se mi je, da sem Triglav* (nova različica)
- str. 34: datum 4. 2. 1942.

[7] Npr. »10 listov naprej«; »2 verza, ki manjkata […] najdeš med listi neobjavljenih pesmi«.

ki derejo kot brezumne in silovite čez skalovje,[8] verjetno z reminiscenco na Gregorčičevo srdito *Sočo*.

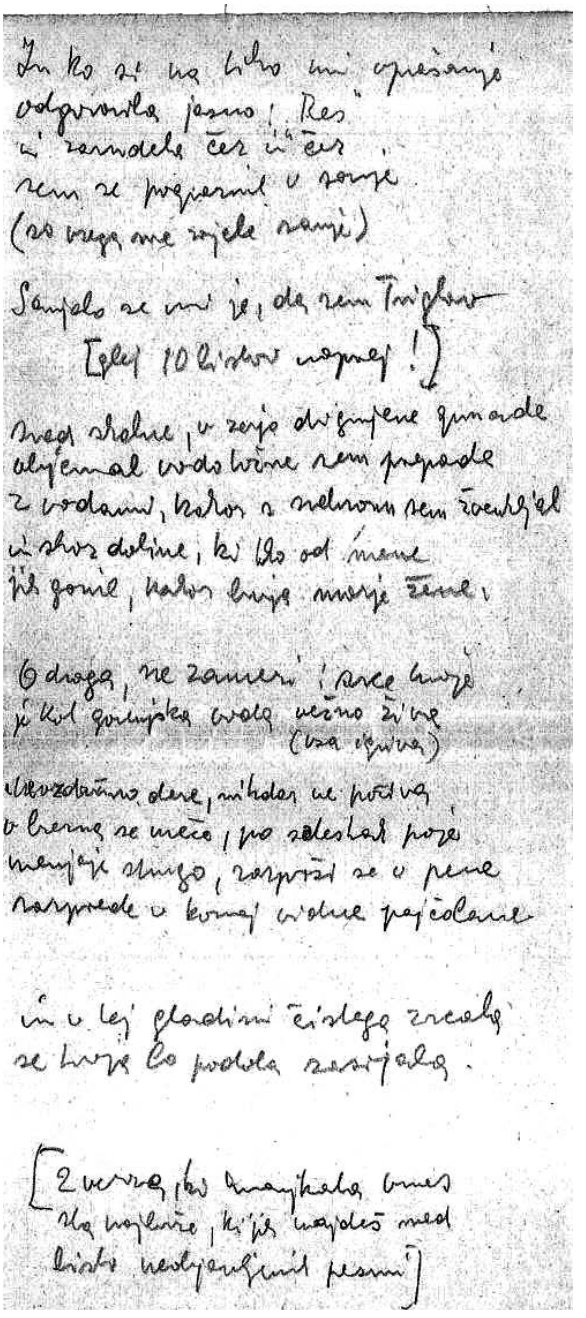
Ani je zapisala verze verno po beležnici B XXXVI, upoštevala je oba zapisa (str. 7 in 28; Slika 5). Le v tretjem verzu tretje kitice besede *dere*, ki jo je pesnik popravil v *teče* (M V, o 29, št. 243), ni spremenila. Opozorila je tudi (Slika 6), da sta verza, ki sledita verzu *razprede v komaj vidne pajčolane*, med listi neobjavljenih pesmi.[9]

Slika 5: Načrt rekonstrukcije pesmi *Sanjalo se mi je, da sem Triglav*, prepis Ani Župančič (Prepisi: 17a, b). Zasebni arhiv.

[8] Verzi oz. poizkusi, ki jih ob snovanju pesnik ni uporabil, naj bi bili na listku med rokopisi. Listka nisem našla, povzemam po Ani Župančič (*Opombe k*): *vode sem svoje razposlal*; *po strmih skalah kot brezumna dere* / *pa spet se v zrcalo mirno zbere* / *in to je potle veliko zrcalo*; (ob povodnji) *in kakor voda, ki nabrekne* / *in zopet med bregove se ulekne*; *se v zrcalo ……. spet se zbere* / *in silovita čez skalovje dere*.

[9] Verjetno je to rokopis, sedaj z oznako: M V, o 29, št. 243: verza sta združena z začetnim zavitim oklepajem: {*Po strmih skalah kot brezumna dere* / *pa zopet se v zrcalo mirno zbere.*

Slika 6: Zapis verzov in opomb Ani Župančič, *Sanjalo se mi je, da sem Triglav* (NUK, Ms 5/85, AŽnuk, list v B XXXVI).

Pesem *Sanjalo se mi je, da sem Triglav* v rokopisnih zapuščinah	1941		1942	
	Mapa V ovoj/št.	B(eležnica) XXXVI		ZD 9 f(ragment)
In ko si na tiho mi vprašanje	—	B/7		—
odgovorila jasno: »Res«	—	B/7		—
in zarudela čez in čez	—	B/7		—
so vsega me zajele sanje.	—	B/7		—
Sanjalo se mi je, da sem Triglav:	o 30/245	B/7	B/28	2.f
sred skalne, v zarjo dvignjene grmade	(o 30/245)[10]	—	B/28	(2.f)
objemal vodotočne sem prepade,	o 30/245	—	B/28	2.f
z vodami kakor s srebrom sem žvenkljal	(o 30/245)	—	B/28	(2.f)
in skoz doline, ki teko od mene	—	B/7	—	—
jih gonil, kakor burja morje žene.	—	B/7	—	—
O draga, ne zameri; sŕce moje	o 29/243	B/7		1.f
je kot gorenjska voda: večno živa,	(o 29/243)	B/7		(1.f)
nevzdržno teče,[11] nikdar ne počiva,	o 29/243	B/7		1.f
v brezna se meče, po soteskah poje,	o 29/243	B/7		1.f
menjaje strugo, razprši se v pene,	o 29/243	B/7		1.f
razprede v komaj vidne pajčolane,	(o 29/243)	B/7		(1.f)
po strmih skalah kot brezumna dere,[12]	o 29/243}→			1.f
pa zopet se v zrcalo mirno zbere	o 29/243}→			1.f
in v tej gladini čistega zrcala	—	B/7		—
se tvoja bo podoba zasijala.	—	B/7		—

Za pesem Otona Župančiča *Sanjalo se mi je, da sem Triglav*, ki jo je naslovila Ani Župančič, niso bili v *Zbranem delu* (ZD 9: 384–385) niti navedeni niti upoštevani vsi rokopisi. V opombah *Dostavkov* sta bila objavljena fragmenta, vendar brez opombe, da pripadata isti pesmi; prve kitice pesmi pa v ZD ni. Ani Župančič je za razliko od urednika Župančičevega ZD sledila rokopisoma v beležnici in med vrstice dodala verza iz drugega Župančičevega rokopisa, za katera je pesnik nakazal, da spadata drugam. Morda je pesem nedokončana in bi pesnik kakšen verz ali dva dodal ali odvzel, vendar že v tej obliki deluje kot celota.

Na študiji primera pesmi *Sanjalo se mi je, da sem Triglav* ugotovimo, da je poleg osnov urednikovanja (zajeti vse gradivo, upoštevati vse različice, ne posegati v verzno strukturo, oz. poseg strokovno utemeljiti), ki bi morale biti samoumevne, pa to niso bile, pomemben še uvid v celoto. Vsega tega pri strokovnjaku, sicer odličnem poznavalcu Župančičeve poezije, ni bilo. Pesnikova vdova ni bila v prednosti, saj je morebitno védenje o pesnikovi zamisli posredovala.

[10] V oklepaju so lokacije s prejšnjo različico; 1.f – prvi fragment; 2.f – drugi fragment.
[11] Upoštevan je Župančičev popravek iz rokopisa M V, o 29, št. 243: *teče* namesto prejšnjega *dere*.
[12] Vejico dodala avtorica prispevka.

Dva urednika, dva pogleda, dva prijema obravnave iste tvarine, trije »končni« izdelki: dva fragmenta ter ljubezenska pesem. Tako celovite ljubezenske pesmi ne bi mogli rekonstruirati, če to ne bi bil že pesnikov namen.

Po zaslugi pesnikove žene Ani Župančič, ki je spremljala pesnikovo delo in si zapisovala njegove pesmi in misli, lahko pesem zdaj, tri četrt stoletja po nastanku, preberemo.

Viri

NUK, rokopisni oddelek, Zapuščina Otona Župančiča, Ms 5/85:
- beležnica B XXXVI;
- M V, ovoj 29, št. 243 in ovoj 30, št. 245 in 246;
- AŽnuk: Ani Župančič, Rokopis, 1 list, v B XXXVI.

Ani Župančič, [1963–1966]: *Opombe k III. knjigi Zbranega dela in še kaj*. Zasebni arhiv.
--: *Prepisi del Otona Župančiča, I.* Zasebni arhiv.
Oton Župančič, 1959: *Zbrano delo*: *3 knjiga.* Ur. D. Pirjevec. Ljubljana: DZS.
--: 1967, 1984, 1992: *Zbrano delo*: *4., 9., 12. knjiga*. Ur. J. Mahnič. Ljubljana: DZS.

Alenka Župančič
Ljubljana
alenka.dunja@gmail.com